

MŰSZAKI AKNA ROBBNÁSÁTÓL HŐSI HALÁLT HALT KATONÁK

(a háború kezdetétől az Árpád-vonal megszállásáig)

Damó Elemér
nyugállományú ezredes

Írásomat azzal kezdem, hogy bocsánatot kérek a 17 000-nél több egykori bajtársaimtól akik a Kárpátoktól a Donig szétszórt hősi temetőekben alusszák örök álmukat mára már többnyire jeltelessé vált katonasírokban. Bocsánatot kérek azért, mert a továbbiakban számok, százalékok és átlagok formájában írok róluk. Nem kegyeletsértésből teszem, hanem avval a szándékkal, hogy az adatokból levont következtetések segítsenek megóvni unokáinkat és dédunokáinkat a övékhez hasonló sorstól.

A II. világháború utolsó évében önálló utászs század parancsnoka voltam. Századunk egy év alatt kb. 18 000 aknát telepített. Főként éjszaka dolgoztunk a két állás között „senki földjén”. A kiképzési hiányosságok, a megbízhatatlan aknamezőanyag és az ellenség tüze következtében minden ezer akna lerakása egy telepítő utász elvesztésével járt.

Már akkor, de később egyre inkább felmerült bennem a kérdés, hogy arányban állt-e ez a veszteség a telepített aknamezők nyújtotta előnyökkel? Egyáltalán mekkora volt az aknazárak föltartóztató képessége?

A háború utáni években ennek a kérdésnek a tisztázása politikai okokból nem volt lehetséges. Később azután lassan feledésbe is merült.

A rendszerváltás után sem nagyon foglalkozott vele senki. Az emlékezők száma megritkult, a megmaradottak emlékei pedig elhalványultak.

Az egykori ellenséggel való egyeztetés is ma már áthidalhatatlan akadályokba ütközik.

hadtörténészeink írásaiban azonban itt-ott föl lehet fedezni visszajelzéseket. Így például Bene János és Szabó Péter Huszonnégyes honvédek a Kárpátokban című művében egy visszaemlékező írja, hogy az 1944.júliusi szovjet támadáskor a 21. gyalogezred azért tudott szervezeten visszavonulni, mert a sűrűn telepített aknazárak lefékeztek az ellenséget. Azokat az aknamezőket a mi századunk telepítette. Arra sajnos nincs adat, hogy mekkora veszteséget szenvedett az ellenség. Nagyobb volt-e egyáltalán, mint a sajátunk. Azon a területen ugyanis 3 utász halt meg az aknák telepítése közben, azonkívül több saját gyalogos is beletévedt a zárainkba.

Továbbra sincs felelet arra, hogy milyen sűrűségű aknazár, mekkora veszteséget okoz az ellenségnek és milyen mértékben tartóztatja fel.

A feltartóztató képességgel kapcsolatosan az volt a tapasztalat, hogy ahol a szovjet fél komoly támadást indított, az aknazárak legfeljebb valamicskét késleltették.

Az aknamezők hatékonyságának vizsgálatát illetően azonban adódott egy másik lehetőség: a saját veszteségeken keresztül megközelíteni a kérdést.

Ezt a megközelítést Bús János és Szabó Péter kiváló dokumentumművének a közelmúltban megjelent 1. kötete tette lehetővé.

A könyv az Árpád-vonaltól a Donog terjedő hatalmas terület több mint 250 magyar hősi temetőjének adatait tartalmazza. Közülük 241-nél részletezi az ott nyugvók halálának okát is. Az utóbbi temetőkben összesen több mint 17 200 katona nyugszik. Elég nagy szám ahhoz, hogy bizonyos következtetéseket lehessen levonni.

Kigyűjtöttem a halálozási okok közül a műszaki aknákra vonatkozókat és tanulmányoztam, hogy a adott körzetben milyen jellegű harcok folytak.

Az eredményeket az alábbi táblázat összesíti.

Terület Idő: -tól -ig Időtartam (hónap)	Te- metők száma	Hősi halottak		Mű. aknától meghaltak		Megjegyzés
		száma	havi át- laga	száma	aránya az ösz- szes halotthoz	
A Kárpátoktól a Do- nig 1941. 06.-1944.03. 33 hónap	161	12 639	383	524	4,15 %	
Kárpátok előtere 1944. 04.–1944. 09. 6 hónap	80	4 629	771	370	8,00 %	A halottak 1/1-2/3-asaját aknán rob- bant föl
Keleti arcvonal 1941. 06. –1944. 09. 39 hónap	241	17 268	-	894	5,17 %	

Ehhez az összesítő táblázathoz a ZMNE BJKMFK Műszaki tanszékén tárolt gyűjtőlapok szolgáltatták az adatokat.

Mint a táblázatból is látható, térben és időben két részben dolgoztam fel az adatokat. Az első a háború kezdetétől a doni katasztrófán át a Kárpátok előterében vívott harc kezdetéig terjedt. Ekkor csapataink a Keleti arcvonal hadászati támadásában vettek részt, illetve megszálló feladatokat láttak el. A második rész a Kárpátok előterében vívott harcot öleli fel az Árpád-vonalba történt visszavonulásig. Ebben a rövid időszakban 1. hadseregünk kb. egy hónapig támadó harcot vívott, majd állóvédelmet folytatott, azután az ellenség nyomására szakaszosan hátsóbb állásokba vonult vissza.

A táblázat 4. függőleges rovatában szembe ötlük, hogy az első időszak alatt halottakban az összveszteség időegységre számított átlaga (383 fő/hó) körülbelül fele akkora, mint a másodikban (771 fő/hó). Csakhogy az első időszakra csak elméletileg lehet átlagot megállapítani, mert több mint egy éves viszonylag nyugodt időszak után a doni vereség idején tízezerrel pusztultak az emberek. Olyannyira, hogy 2. hadseregünk lényegében semmivé vált. Ezzel szemben az 1. hadsereg az előző időszakénál kétszer nagyobb átlagveszteség ellenére is még 6 hónapig továbbharcolt. A második időszak alatt a veszteségek időben nagyjából egyenlően oszlottak meg, tehát az átlagszám reális.

Természetesen műszaki aknától nemcsak meghaltak katonák, hanem számosan is sebesültek. A tárgyalt második időszakban az 1. hadseregnél a hősi halottak és a sebesültek aránya 1:5 volt. A műszaki aknától sebesültek száma tehát a Kárpátok előterében vívott harcokban $5 \cdot 370 = 1850$ lehetett.

Az összveszteséget és vele együtt a műszaki aknáktól elszenvedett veszteségeket még az eltűntek száma is növelte. A Kárpátok előterében a hősi halottak és az eltűntek aránya kb. 1:1,7. Ezzel azonban nem érdemes foglalkozni, mert nem tudjuk, hogy az eltűntek hányan porladnak egy elhagyott erdő vagy egy bombatölcsér mélyén, és hányan kerültek fogságba.

Mivel csapataink az első időszakban főleg előre mozogtak, aknát legfeljebb a Donmenti védelemben telepítettek. Így tehát a temetői okmányokban szereplő aknasérülések csaknem teljes egészében aknáktól származhattak (mozgásban rálépés, felszedés). A gyűjtőlapokon ezt így is jelöltem.

A Kárpátok előterében azonban csapataink a viszonylag hosszabb nyugalmi időszakokban védelmük erősítésére létesített aknamezőkbe tízezerrel telepítették az aknákat, majd a visszavonulások idején sokan léptek számukra ismeretlen saját aknamezőkre. A rengeteg akna pusztá telepítése is jelentős telepítési veszteségekkel járt.

Mindezt híven tükrözi az összesítő táblázat is. Míg az első időszakban 33 hónap alatt 524-en haltak meg műszaki aknától, addig a második időszak mind-

össze 6 hónapja alatt 370-en. A havi átlag az elsőben 15, a másodikban viszont 61 volt.

Mint már szó volt róla, a két időszakban a felhasznált aknamennyiség is különbözött, ami a veszteségek számából és arányából is kitűnik. Az összesítő táblázatban ez úgy mutatkozik, hogy az első időszakban az összes hősi halottnak csak 4,15 %-a esett el műszaki akna következtében, a másodikban viszont 8 %-a. **Csaknem minden 11.-ik hősi halott műszaki aknának eshetett áldozatul.**

A temetői dokumentumokban a halálokok között csak annyi szerepel, hogy hányan haltak meg „taposóaknától”. Arra nincs utalás, hogy saját vagy ellenséges aknáról volt szó.

A Kárpátok előterében századommal együtt magam is jelen voltam, mégpedig az 1. hadsereg arcvonalának különböző szakaszain. Közvetlenül tapasztaltam a saját csapatok veszteségeit és keletkezésüknek körülményeit. Ezért gyűjtő munkám során becsléssel meg tudtam állapítani, hogy egy adott esetben a temetői adatok hogyan oszolhatnak meg saját és ellenséges aknákra.

A temetői okmányokban szereplő veszteségek az aknákat illetően többnyire kisebbek a valóságosaknál. Ez főként abból ered, hogy a katonai köznyelvben az aknavetőből kilőtt aknagránát és a földbe ásott műszaki akna egyaránt akna. Megtaláltam a korábban idézett dokumentumkönyvben közölt névsorban századom két olyan katonájának a nevét, akik aknatelepítés közben haltak hősi halált. A halál okaként azonban mindkettőnél „aknaszilánk” szerepelt. Háborús körülmények között ezen a pontatlanságon nincs mit csodálkozni.

Ott, ahol ilyesmi gyanítható volt, a gyűjtőlap utolsó rovatában megjegyzést tettem.

A temetői okmányokban ismeretlen halálozási okok is találhatóak. Ezeket ugyancsak jeleztem a gyűjtőlapokon.

Az előbbieken említett dokumentum könyv több mint 6200 olyan katonára utal, akiket temetetlenül kellett hagyni a harcmezőn, de kilétükről azért, készült jelentés. Azt ma már nem lehet tudni, hány volt közülük az aknasérült.

Feltételezhető, hogy ugyancsak több ezerre rúgott azoknak a száma, akikről a mostoha körülmények között semmiféle feljegyzés nem készült.

Ezzel gyűjtőmunka során szerzett adatok megismerésének a végére értünk. Most már csak az a kérdés, hogy megérte –e a szerzők által tiszteletre méltó gonddal összegyűjtött adatok végigbongészése? Hozott valami gyakorlati hasznot is, vagy csak hadtörténelmi érdekesség marad? Felelt-e a következő kérdésekre?

1. Milyen aknasűrűség, mekkora veszteséget okoz az ellenségnek?
2. Milyen sűrűségű és kiterjedésű aknazárnak különböző erejű és összetételű ellenség esetén mekkora a feltartóztató képessége?

Végül a fő kérdés:

3. Megéri-e egyáltalán aknazárakat alkalmazni?

Az első két kérdésre visszajelzésből származó ismeretek hiányában megbízható választ nem tudunk adni. Csak számvetésekre és feltételezésekre támaszkodhatunk.

A 3. kérdéssel azonban érdemes foglalkozni. Annál is inkább, mert világszerte egyre hangosabb az a követelés, hogy a gyalogsági aknák alkalmazását nemzetközi egyezményel tiltsák meg.

Az összesítő táblázat adatai alátámasztani látszanak ezt a követelést. Ha ugyanis a Kárpátok előterében vívott harcok idején már lett volna ilyen egyezmény, 370 akkori halottunk még ma is élhetne. De élhetne legalább ugyanannyi szovjet katona és még isten tudja hány száz civil — főleg gyerekek — akik még évek múlva is föl-fölrobbantak az aknákon. Tehát csak ezen a kis területen és ez alatt a rövid idő alatt körülbelül ezerrel több ember élhetne volna túl a háborút. A telepítési veszteségeket (1000 akna után egy utász) figyelembe véve az én számadom 8-10 utásza is élhetne még ma is.

Mindez azt sugallja, hogy a gyalogsági aknákat be kell tiltani.

Csakhogy!

A már említett 21. gyalogezredből hányan estek volna el, ha a századunk által telepített aknamezők le nem fékezik az ellenség támadását? Még az is lehet, hogy az ezred nagyobb része fogságba esett volna. Így pedig még 7 hónap múlva is harcolt.

Emellett ma már olyan aknákat gyártanak, amelyek technikai tökéletességüknel fogva teljes biztonsággal telepíthetők. No persze valamelyes telepítési veszteséggel ezeknél is számolni kell, mert az ellenséggel harcérintkezésbe folytatott védelemben nem-igen mellőzhető a két arcvonal közötti telepítés. De hát még az ilyen veszteség is elkerülhető, mert léteznek aknavetővel, vagy más eszközzel kilőhető aknák is, amelyek a telepítési helyükre érkezésük után lehet rádiójellel élesíteni, sőt ha kell, még ki is kapcsolni. Ám ebben az esetben is van egy „csakhogy”, mert ha álcázni is akarjuk az ilyen aknákat, mégis csak oda kell menni. Bár lehet, hogy technikai úton ezt is megoldják.

Az elektronika és általában a technika mai színvonalán minden elképzelhető, de vajon mennyibe kerülhet egyetlen olyan akna, amely távolról is pontosan a kijelölt helyre juttatható, ott álcázza is magát, és élesítése, illetve kikapcsolása az ellenség által zavarhatatlan táveljárással vezényelhető?

Melyik ország költségvetése bírná ki ilyen aknák százezres nagyságrendű gyártását?

Tehát?

Akkor mi legyen a jövőben?

Mint hadviselt utásztiszt, aki magam is telepítettem aknazárat éjszaka a senki földjén, saját tapasztalataim és szerzett ismereteim alapján minden szempontból kívánatosnak tartom olyan nemzetközi egyezmény elfogadását, amely megtiltja a gyalogsági aknák alkalmazását.